

Heerlen

Behoeftedonderzoek Sport & Cultuur in de gemeente Heerlen

Onderzoek NEIMED

Colofon

© Neimed, Sociaal-Economisch Kenniscentrum

Niets uit deze uitgave mag op enige manier worden verveelvoudigd zonder voorafgaande schriftelijke toestemming.

Contactpersoon:

Linda Frints (linda.frints@neimed.nl)

Uitgave mei 2023

Neimed
Valkenburgerweg 177
6419 AT Heerlen
www.neimed.nl

Inhoudsopgave

1.	INLEIDING	4
1.1	Aanleiding	4
1.2	Doelstelling	5
1.3	Vraagstelling	5
1.4	Rapport	5
2.	ACHTERGROND	6
2.1	Gemeente Heerlen	6
2.2	Sport	6
2.2.1	Sportaanbod gemeente Heerlen	7
2.3	Cultuur	7
2.3.1	Cultuuraanbod gemeente Heerlen	9
3.	METHODOLOGISCHE VERANTWOORDING	10
4.	RESULTATEN	11
4.1	Respons	11
4.2	Sport en cultuur	12
5.	CONCLUSIE	18
6.	AANBEVELINGEN	19
	LITERATUURLIJST	21

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Gemeenten Maastricht, Sittard-Geleen en Heerlen zoeken naar mogelijkheden voor het vergroten van de toekomstbestendigheid en aantrekkingskracht van amateursporten en -kunsten, zowel in formeel als informeel verband. De sociale verbinding en het maatschappelijke doel blijven hierin van wezenlijk belang. Hierbij wordt ook in acht genomen dat het huidige subsidiebeleid van de gemeenten met name gericht is op het (traditionele) verenigingsaanbod. Het commerciële, individuele, en eventuele andere vormen van het sport- en cultuuraanbod zijn in de subsidiesystematiek niet meegenomen. Dit maakt dat dit aanbod, en de inwoners die gebruik maken van dit aanbod, niet of nauwelijks zichtbaar zijn voor de gemeenten.

De drie gemeenten zoeken naar een breder en completer beeld van de behoeften van hun inwoners op het gebied van het culturele en sportieve activiteiten aanbod, zowel in formeel als informeel verband. Zij hebben het Sociaal-Economisch Kenniscentrum NEIMED gevraagd om gelijktijdig in alle drie de gemeenten een behoefteonderzoek onder inwoners uit te voeren. De drie gemeenten werken al samen in het samenwerkingsverband de Stedelijke Cultuurregio Zuid en zoeken nu naar een werkwijze om een breder publiek voor de beoefening van amateurkunst te kunnen aanspreken en bedienen. De relevantie hiervan zit in de persoonlijke ontwikkeling, het stimuleren van creatieve vermogens en het streven naar gezonde levensstijl van inwoners.

Het belang van deelname aan sport en cultuur gaat verder dan enkel en alleen de deelname. Sporten kan bijdragen aan de fysieke en mentale gezondheid, de opvoeding en socialisatie van kinderen, de sociale cohesie in buurten en wijken en het sociaal kapitaal op individueel en maatschappelijk niveau. Met dat laatste wordt bedoeld dat, op individueel niveau, inwoners hun sociale netwerk kunnen vergroten, wat weer kan bijdragen aan het behalen van hun persoonlijke doelen; op maatschappelijk niveau kan het onderlinge vertrouwen tussen inwoners toenemen, wanneer zij elkaar kennen van hun sportdeelname (Boonstra & Hermens, 2011).

Ook cultuurdeelname verhoogt de sociale cohesie in de samenleving. Deelname aan culturele activiteiten laat individuen deel uitmaken van een groep, groepering of samenleving. Daarnaast draagt cultuurdeelname bij aan het besef van algemeen geldende normen en waarden en hoe daarnaar te handelen. Cultuurprojecten kunnen zich ook focussen op het overbruggen van de verschillen tussen groepen inwoners en daarmee de ervaren afstand tussen die groepen verkleinen (Elkhuizen et al., 2014).

In de praktijk ziet men steeds meer een verschuiving van het traditionele aanbod naar een meer individueel aanbod in de commerciële sector. In de amateurkunsten is er een duidelijke toename in het aanbod door informele, vaak tijdelijke, op projectbasis gestoelde groepen zoals rappers, dansgroepen, bandjes en DJ-collectieven. Ook de traditionele muziekvormen ontplooiën zich, zij het niet in verenigingsverband en zonder bestuur.

1.2 Doelstelling

Het NEIMED is gevraagd om inzichtelijk te maken waar de interesses liggen van de inwoners van de drie gemeenten wat betreft hun sport- en cultuurbegroting. De wens van de gemeenten was om een behoefteonderzoek te laten uitvoeren waar alle inwoners van deze gemeenten aan konden deelnemen. Het inzichtelijk maken van deze behoeften, en de redenen waarom inwoners niet of juist wel deelnemen, zou kunnen leiden tot nieuwe inzichten voor de sport- en cultuursector in de gemeenten Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen.

De uitkomsten van het onderzoek moesten worden gevat in een vergelijkende studie tussen de drie gemeenten en inzicht geven in de deelname, behoeften en drempels voor deelname aan hun sport- en cultuuraanbod. Kenmerkende uitkomsten per gemeente moesten eveneens worden opgenomen.

Het onderzoek moest leiden tot uitgewerkte aanbevelingen en adviezen die een basis zouden kunnen vormen voor bijvoorbeeld een (lokaal) plan van aanpak. De aanbevelingen zouden daarnaast ook bruikbaar moeten zijn voor de informele en formele aanbieders. Ter illustratie: als uit het onderzoek zou blijken dat het repertoire van een muziekvereniging niet aansloot bij de behoeften van inwoners, zou dit een uitkomst zijn waar aanbieders (ook) mee aan de slag konden.

1.3 Vraagstelling

De hoofdvraag die in dit onderzoek centraal stond, was:

“Wat zijn de behoeften van inwoners voor wat betreft hun actieve sport- en cultuurparticipatie en in welke vorm? Hoe kunnen (in)formele aanbieders vervolgens hun activiteiten aansluiten op deze behoeften?”

1.4 Rapport

In dit rapport leest u de specifieke aanbevelingen voor de gemeente Heerlen. In hoofdstuk 2 nemen we u mee in de achtergrond van het onderzoek. Hierin worden de theorieën en concepten rondom sport- en cultuurdeelname omschreven. Ook vindt u in dit hoofdstuk de lokale context van de gemeente Maastricht terug. In hoofdstuk 3 wordt de methodologische verantwoording omschreven, ofwel de manier waarop dit onderzoek is uitgevoerd om de centrale vraagstelling te kunnen beantwoorden. In hoofdstuk 4 vindt u de feitelijke resultaten op basis van het behoefteonderzoek terug. In hoofdstuk 5 en 6 worden achtereenvolgens de conclusie en lokale aanbevelingen omschreven.

2. Achtergrond

2.1 Gemeente Heerlen

De gemeente Heerlen heeft 86.762 inwoners verdeeld over maar liefst 23 buurten. Al enkele jaren is er een dalende trend in het aantal geboorten. Net zoals de overige Parkstad-gemeenten heeft de gemeente Heerlen te maken met een sociaal-demografische krimp. Het gemiddelde opleidingsniveau ligt tussen mbo-niveau en hbo-niveau in (respectievelijk 29% en 24% van de inwoners) (Gemeente Heerlen, 2018). Het gemiddelde besteedbare inkomen per huishouden ligt in de gemeente Heerlen op € 37.200. Dat is lager dan het landelijk gemiddelde van € 48.400. Ongeveer 15% van de huishoudens moet rondkomen van een laag inkomen. Dat zijn er meer dan het landelijk gemiddelde van 10% (Parkstad in Cijfers, 2021).

Qua gezondheid is alom bekend dat de Parkstad-gemeenten te maken hebben met grotere gezondheidsverschillen dan de rest van Nederland. Van de inwoners geeft 55% van 18 jaar en ouder aan zich eenzaam te voelen. Vooral in de buurten in Heerlen-Noord en de buurten rondom het centrum van Heerlen (MSP) en Heerlen-Centrum wordt, met een percentage van meer dan 50%, een zeer hoge mate van eenzaamheid ervaren. Daarnaast geeft slechts 67% van de inwoners (ook 18+) een goed/zeer goede gezondheid te ervaren. Het landelijk gemiddelde ligt op 78% (RIVM, 2021).

2.2 Sport

In 2022 nam ongeveer 53% van de Nederlanders van 4 jaar en ouder één keer per week of vaker deel aan sport. Volgens onderzoek blijft de prognose rondom sportbeoefening redelijk stabiel tot 2030. Wel zal er misschien een verschuiving plaatsvinden in de sporten die beoefend worden. Met name individueel te beoefenen sporten zullen populairder worden. Ook is gebleken dat het percentage inwoners (alle leeftijds-categorieën) van Limburg dat lid is van een sportvereniging en/of een abonnement heeft bij een sportaanbieder, is afgenomen van 67,4% in 2017 naar 62% in 2021 (Sport en Bewegen in Cijfers, 2022). De afname was het grootst onder jongeren tot 18 jaar (NOC*NSF, 2022).

Op landelijk, provinciaal én gemeentelijk niveau ziet men steeds meer het belang van sport in; dat belang houdt verband met het fysiek, sociaal en psychisch welbevinden van mensen. Er heeft daarom een vertaling plaatsgevonden van het landelijke beleid naar zowel het provinciale als het gemeentelijke beleid. Provincie Limburg ziet met name kansen in het leveren van een positieve bijdrage aan de gezondheid, de sociale cohesie, de lokale economie, de leefomgeving en de veranderende sportbehoeften onder met name jongeren (Provincie Limburg, 2020).

Een ander onderzoek liet zien dat de belangrijkste redenen voor mensen om te sporten met name hun gezondheid betroffen of aspecten daarvan, zoals hun lichamelijke conditie, kracht, lenigheid en gewicht. Daarnaast is bekend dat mensen sporten als uitlaatklep, ter ontspanning, ten behoeve van sociale contacten en voor hun persoonlijk plezier (van den Dool, 2019). Belemmeringen om te sporten, waar beleid een invloed op kan hebben, bleken veelal het ontbreken van de financiële middelen en de toegankelijkheid van de sport voor mensen met een lichamelijke of geestelijke beperking. Andere belemmeringen die naar voren zijn gekomen, zijn gebrek aan tijd of het ontbreken van intrinsieke motivatie (van den Dool, 2019).

2.2.1 Sportaanbod gemeente Heerlen

De gemeente Heerlen voorziet in een ruim sportaanbod. Om sport voor iedere inwoner toegankelijk te houden, werkt de gemeente samen met Heel Heerlen Beweegt. Deze organisatie, die onderdeel is van welzijnsorganisatie Alcander, zet sportconsulenten in die sport en inwoners dicht bij elkaar brengen door een laagdrempelig aanbod te organiseren in samenwerking met verschillende maatschappelijke partners, waaronder ook scholen en sportaanbieders. Dit probeert de organisatie zoveel mogelijk in de eigen wijken van inwoners te doen, met een aanbod voor verschillende doelgroepen, van jong tot oud (Heel Heerlen Beweegt, 2023).

In totaal zijn er 36 sportverenigingen die subsidie ontvangen van de gemeente Heerlen. Exacte aantallen over commerciële aanbieders ontbreken. De verenigingsondersteuner van de gemeente geeft aan dat er ruim voorzien wordt in verschillende behoeften. Deze ondersteuner staat verenigingen op gebied van sport bij in het oplossen van vraagstukken die zij hebben rondom hun bestaan en aanbod en hun verbinding met de rest van het maatschappelijk middenveld (persoonlijke communicatie, december 2023).

Daarnaast heeft Gemeente Heerlen in een lokaal sportakkoord het landelijke en provinciale sportbeleid vertaald naar de lokale context. Dit sportakkoord geeft vorm en uitvoering aan de uitdagingen waarmee de gemeente Heerlen geconfronteerd wordt op het gebied van gezondheidsachterstanden en andere maatschappelijke problemen. Daartoe stimuleert Gemeente Heerlen de samenwerking en verbinding in het maatschappelijk middenveld. Om het commitment te bevorderen, hebben meerdere verenigingen en professionele organisaties het sportakkoord ondertekend. Gezamenlijk proberen zij zoveel mogelijk laagdrempelige sport- en beweegactiviteiten te organiseren, afgestemd op de behoeften en mogelijkheden van de verschillende buurten en doelgroepen (Sport in Heerlen, 2019).

2.3 Cultuur

Bij de term cultuur wordt over het algemeen onderscheid gemaakt tussen amateurkunsten en professionele kunsten. Professionele kunsten zijn cultuurvormen die door professionals worden uitgevoerd. Hierbij kan gedacht worden aan klassieke muziek, musea, toneel- en theatervoorstellingen. Amateurkunst wordt gezien als makkelijker toegankelijk: hier nemen mensen zelf aan deel, voor hun plezier (Voorpostel & Lippe, 2001).

Uit de monitor amateurkunsten 2021 bleek dat ten tijde van de coronapandemie ongeveer 43% van de Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder in hun vrije tijd een of meer kunstzinnige/creatieve activiteiten beoefende. Dit was een lichte stijging ten opzichte van 2017 (40%). Met name activiteiten zoals fotografie en creatief schrijven werden meer beoefend. Ook activiteiten zoals het bespelen van een instrument, het bezoeken/beoefenen van toneel/theater en dansen werden genoemd als populaire culturele activiteiten (Neele & Zernitz, 2021).

Hoewel er een lichte stijging was in cultuurparticipatie, zag men in het algemeen een daling, vooral waar het ging om deelname aan het collectieve aanbod. Bibliotheken hebben al jaren te maken met een terugloop aan bezoekers en uitleen van boeken. Wel was er een lichte stijging aan de gang in de uitleen van digitale boeken. Ook musea en theaters worstelden met een daling van bezoekers. Bioscoopbezoeken

waren met name in 2022 weer aan het toenemen tot het niveau van voor de coronapandemie. Ook hierin zien we dus een verschuiving van collectief naar individuele deelname (Goedhart & Draaijers, 2023).

Ook het type bezoekers en hun achtergronden kunnen aanknopingspunten zijn waar het gaat om belemmeringen en kansen met betrekking tot cultuurparticipatie. Het Sociaal en Cultureel Planbureau (Van den Broek, 2020) stelde vast dat onder hogeropgeleiden de deelname aan culturele activiteiten groter was dan onder mensen met een lagere opleiding. Ook had het cultureel kapitaal en de culturele deelname van ouders invloed op de cultuurparticipatie van hun kinderen. Daarnaast liet dit onderzoek zien dat met name inwoners met een niet-westerse achtergrond een grotere behoefte hadden aan een gevarieerder cultureel aanbod dan werd aangeboden. Verder waren de financiële omstandigheden van een gezin en de nabijheid van culturele activiteiten van invloed. Inwoners van grotere steden bleken sneller geneigd om aan culturele activiteiten deel te nemen dan mensen in kleinere stadskernen of dorpen. Dit zou met name komen doordat in grotere steden het cultureel aanbod vaak omvangrijker en zichtbaarder was (van den Broek, 2020).

2.3.1 Cultuuraanbod gemeente Heerlen

Heerlen typeert zichzelf als een urban stad waar veel verschillende culturele activiteiten te vinden zijn. Er zijn veel kleurrijke murals te vinden in de (nabijheid van de) binnenstad. Daarnaast wordt er iedere 2 jaar een stadsdichter gekozen en zijn er verschillende musea te vinden. Schunck kenmerkt zich door de combinatie van cultuur in de vorm van een bibliotheek, dans- en muziekschool en een museum. Ook het recentelijke culturele verleden van de lokale mijnwerkers is terug te vinden in een museum. Daarnaast is in maart 2023 het platform Kool Cult gelanceerd. Kool Cult zet zich in om 'urban' onder te brengen in de reguliere sport- en cultuursector en deze activiteiten laagdrempelig te maken. Dit doen zij door vanuit een hip-hop community bredere alternatieve culturele en sportactiviteiten aan te bieden waarbij het delen van kennis in een relevant netwerk voorop staat.

In de gemeente Heerlen zijn er 44 verenigingen op het gebied van cultuur die een gemeentelijke subsidie ontvangen. Hiervan zijn er 30 gericht op muziek (Hafabra, koren etc.); de overige 14 houden zich bezig met theater/toneel, schutterijen, kunst en lokale historie.

Voor de jongere doelgroep zijn er in Heerlen verschillende activiteiten te vinden. Jongerencentrum Outpoet richt zich op jongeren en jongvolwassenen. Hier wordt met hulp van diverse culturele en creatieve ondernemers een zo laagdrempelig mogelijk aanbod neergezet om jongeren een plek te bieden waar zij hun culturele talenten kunnen ontplooien. Ook dansschool HFC zet actief in op jongeren, maar met meer dan alleen dans; jongeren krijgen er ook de ruimte om zich persoonlijk te ontwikkelen.

De website van Heerlen Mijn Stad (z.d.) laat zien hoe breed het spectrum aan culturele activiteiten feitelijk is. Voorbeelden zijn de bioscopen, het Poppodium Nieuwe Nor, dansfestivals 'The Notorious IBE' en 'Schrittmacher', Wintertijd, het Cultuurhuis en het Filmfestival. Ook muziekfestival Booch! zal terugkeren in Heerlen, zo is onlangs aangekondigd.

De aanstelling van de verenigingsondersteuner in de gemeente Heerlen is een vrij recente ontwikkeling. Daardoor is de ondersteuning aan culturele verenigingen nog niet zo ver ontwikkeld als die aan sportaanbieders. Ook is er nog geen organisatie zoals Heel Heerlen Beweegt op het gebied van cultuur.

3. Methodologische verantwoording

Het onderzoek kende een kwantitatieve aanpak waarbij inwoners van de gemeenten Heerlen, Maastricht en Sittard-Geleen gelijktijdig zijn bevraagd naar hun sport- en cultuurbehoeften. Het betrof een cross-sectioneel onderzoek, wat inhoudt dat het onderzoek op één moment heeft plaatsgevonden; dit wordt ook wel een momentopname genoemd (Saunders et al., 2011).

Het doel van het kwantitatieve onderzoek onder inwoners van de drie gemeenten was een beschrijving van hun behoeften en interesses. Om hier inzicht in te krijgen, is een enquête verspreid onder de inwoners van de drie gemeenten. Om de enquête onder hun aandacht te brengen, hebben de gemeenten zelf de enquête uitgezet via hun sociale mediakanalen en diverse verenigingen.

In totaal hebben 1504 inwoners van de drie gemeenten de enquête geopend. Twaalf daarvan hebben niets ingevuld. Dat maakte de respons 1492. 83 respondenten gaven aan buiten de gemeenten Heerlen, Maastricht of Sittard-Geleen te wonen, en 316 mensen vulden geen postcode in. Deze respondenten zijn niet meegenomen in de analyse.

De bruikbare respons kwam daarmee uit op 1016. Van die respondenten woonden 528 mensen in Sittard-Geleen; 144 mensen in Maastricht en 417 in Heerlen.

		plaats			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Maastricht	144	9.6	13.2	13.2
	Sittard-Geleen	528	35.3	48.3	61.5
	Heerlen	421	28.2	38.5	100.0
	Total	1093	73.2	100.0	
Missing	System	401	26.8		
Total		1494	100.0		

Afbeelding 1: Representatie van respons naar plaats.

Er is gekozen voor een op maat opgestelde vragenlijst om de behoeften van de inwoners qua sport- en cultuur in kaart te brengen. Deze vragenlijst is tot stand gekomen na een zorgvuldige interactie tussen de onderzoekers en de beleidsmedewerkers van de gemeentelijke organisaties.

Daarnaast is gebruikgemaakt van deskresearch – enerzijds om de kaders en lokale context van het onderzoek te bepalen, en anderzijds om de resultaten van de enquêtes in hun context te kunnen plaatsen. Deskresearch is een methode waarbij gebruik wordt gemaakt van bestaande gegevens. De methode kan daarmee ondersteunend zijn bij de validering van de onderzoeksresultaten (Baarda et al., 2013).

4. Resultaten

4.1 Respons

In totaal hebben 421 inwoners van de gemeente Heerlen de enquête geopend. De enquête stond open van 14 september 2022 tot 15 maart 2023. In de zes maanden dat de enquête open stond is deze via verschillende kanalen (sociale media, traditionele media) bij de burgers onder de aandacht gebracht.

Demografische gegevens

Ruim de helft van de respondenten (60,9%) was man en iets minder dan de helft (38,8%) vrouw. De overige respondenten gaven aan zich niet te willen identificeren als man of vrouw (0,2%).

Geen van de respondenten was tussen de 12 en 17 jaar oud. Bijna drie procent (2,9%) was tussen de 18 en 29 jaar oud, bijna één op de tien (9,7%) tussen de 30 en 39 jaar, 12,8% tussen de 40 en 49 jaar oud, iets minder dan één op de drie (32,8%) tussen de 50 en 64 jaar oud, hetzelfde percentage (32,8%) tussen de 65 en 75 jaar, en iets minder dan één op de 10 (9%) was ouder dan 75. Als we deze percentages vergelijken met de leeftijdsopbouw binnen de gemeente Heerlen, dan waren jongeren sterk ondervertegenwoordigd in dit onderzoek, en de ouderen wat oververtegenwoordigd.

q17					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	18-29	12	2.9	2.9	2.9
	30-39	41	9.7	9.7	12.6
	40-49	54	12.8	12.8	25.4
	50-64	138	32.8	32.8	58.2
	65-75	138	32.8	32.8	91.0
	ouder dan 75	38	9.0	9.0	100.0
	Total	421	100.0	100.0	

Afbeelding 2: Representatie van respons naar leeftijd.

Van de respondenten gaf 1% niet aan wat hun hoogst afgeronde opleiding was. Van de respondenten die dat wel invulden, had 1,7% de basisschool afgerond en 12% vmbo of mavo. Hiermee waren lageropgeleiden ondervertegenwoordigd in de onderzoeksresultaten. 6,2% van de respondenten had de havo afgerond. Ruim één op de vijf respondenten (21,3%) had een mbo-diploma. Opvallend is dat meer dan de helft van de respondenten een hogere opleiding had afgerond (hbo 43,6% en wo 15,1%). Deze groep was daarmee zwaar oververtegenwoordigd, want het merendeel van de inwoners van Heerlen is lager tot middelbaar opgeleid; hogeropgeleiden vormen een kleiner deel van de populatie (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2022).

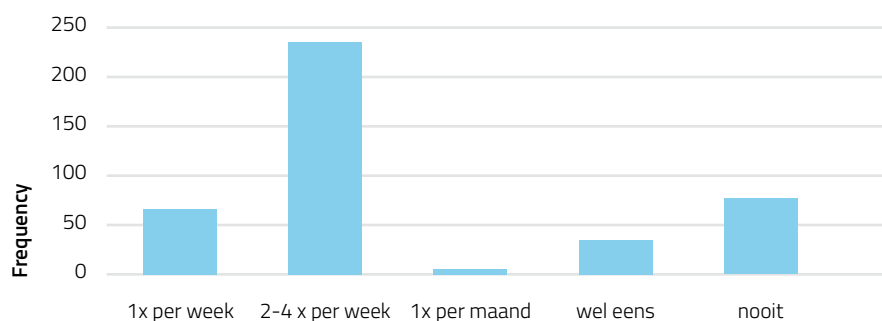
q18					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	lagere school. basisonderwijs/geen opleiding	7	1.7	1.7	1.7
	vmbo/mavo	50	11.9	12.0	13.7
	havo/vwo	26	6.2	6.2	19.9
	middelbaar beroepsonderwijs (mbo)	89	21.1	21.3	41.2
	hoger beroepsonderwijs (hbo)	182	43.2	43.6	84.9
	wetenschappelijk onderwijs (universiteit)	63	15.0	15.1	100.0
	Total	417	99.0	100.0	
Missing	System	4	1.0		
Total		421	100.0		

Afbeelding 3: Representatie van respons naar opleidingsniveau.

4.2 Sport en cultuur

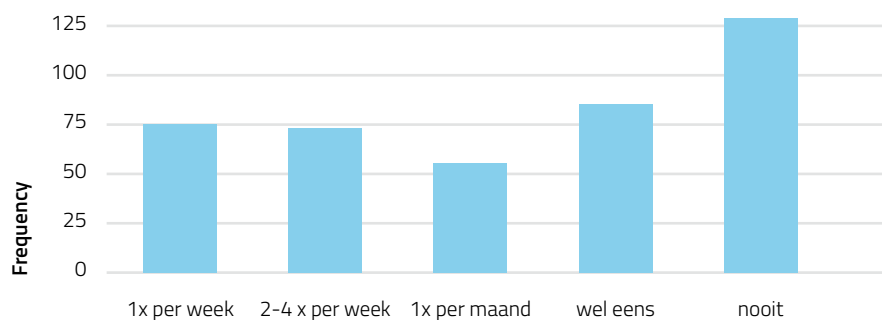
Hoe vaak bezig met sport en cultuur

Deze vraag werd door 418 respondenten beantwoord. 56,2% gaf aan twee tot vier keer per week te sporten. Een vijfde van de respondenten (15,8%) gaf aan een keer per week te sporten. 9,6% van de respondenten sportte minder dan één keer per week, en 18,4% van de respondenten gaf aan helemaal niet te sporten. Bijna driekwart van de respondenten (72%) sportte dus een of meer keer per week. Dit percentage lag hoger dan het landelijk gemiddelde van 53% (Sport en Bewegen in Cijfers, 2022). Vrouwen sportten meer dan mannen. Naarmate respondenten hoger waren opgeleid, lag ook het percentage van respondenten die een of meerdere keren per week sportten, hoger. Dit kwam overeen met resultaten uit eerder onderzoek (van den Dool, 2019).

Afbeelding 4: Weergave van frequentie van sportdeelname.

Met cultuur waren de respondenten ook regelmatig bezig. Van de 417 respondenten die deze vraag beantwoordden, nam 20,6% wel eens deel aan culturele activiteiten, en 13,4% deed dat één keer per maand. 30,5% nam nooit deel aan culturele activiteiten. Dit percentage is opvallend hoger dan het aantal inwoners dat nooit aan cultuur deelneemt in de gemeenten Sittard-Geleen en Maastricht. Iets minder dan 20% (18%) nam één keer per week deel aan culturele activiteiten, en 17,5% deed dat twee tot vier keer per week. Hoogopgeleiden namen vaker deel aan culturele activiteiten dan lageropgeleiden. Dit sluit aan bij eerdere onderzoeken die uitwezen dat hogeropgeleiden vaker aan culturele activiteiten deelnemen dan lageropgeleiden (van den Broek, 2020). Mannen waren hierbij iets actiever in hun deelname aan culturele activiteiten dan vrouwen (51,1% versus 45,5% 1 of meer keer per week). Het landelijk gemiddelde voor cultuurdeelname ligt op 43% (Neele & Zernitz, 2021).

Afbeelding 5: Weergave van frequentie van cultuurdeelname.

De meeste respondenten waren samen met anderen actief met sport en cultuur, meestal met vrienden en familie (26,7%) of in een groep/groepsles (37,1%). Vrouwen sportten ten opzichte van mannen net iets minder in het gezelschap van anderen.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
alleen	107	20.3	21.8	21.8
met vrienden/familie	131	24.8	26.7	48.5
in een groep/groepsles	182	34.5	37.1	85.5
anders	71	13.4	14.5	100.0
Total	491	93.0	100.0	
System	37	7.0		
	528	100.0		

Afbeelding 6: Weergave van gezelschap in sport- en/of cultuurdeelname

Uit de open antwoorden kwam naar voren dat sommige respondenten in verschillende samenstellingen hun sportieve en culturele activiteiten beoefenden, dus de ene keer alleen, dan weer met vrienden/familie, en dan weer in groepen/groepslessen. Veel sportten ook in verenigingsverband.

Redenen om te sporten of aan culturele activiteiten te doen

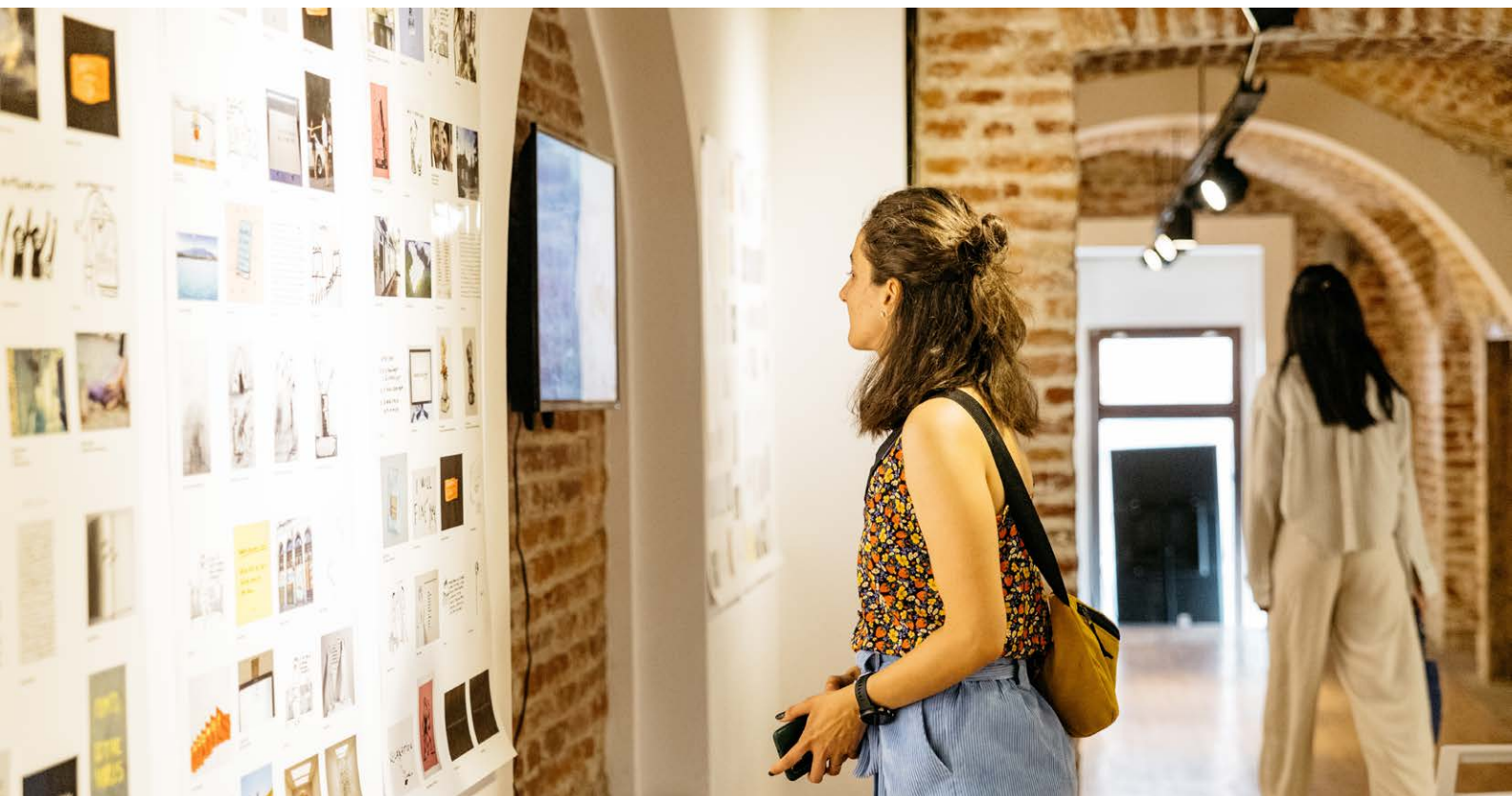
Een ruime meerderheid (57,8%) van de respondenten die deze vraag hebben beantwoord (n=421), sportte ter ontspanning, en een nog groter aantal (89,7%) gaf als reden op dat zij sportten omdat zij graag fit en gezond bleven (*"ik heb een lichamelijke beperking, als ik niet 'sport' ga ik nog harder achteruit dan ik nu doe"*). Deze uitkomst bevestigde resultaten uit eerder uitgevoerde onderzoeken die uitwezen dat men vooral sportte vanwege de gezondheid (van den Dool, 2019). Eén op de drie respondenten (33,1%) sportte voor de gezelligheid (*"onder de mensen komen"*), en slechts 15,8% sportte om af te vallen. 4,1% sportte als onderdeel van het werk. Andere redenen om te sporten waren het op peil houden van de gezondheid (*"beperkte mobiliteit zo veel mogelijk behouden"*), het beperken van reiskosten, plezier en sociale contacten. De wens om fit en gezond te blijven was samen met 'sporten ter ontspanning' de belangrijkste reden om te sporten.

Voor ruim 1 op de twintig (5,9%) van de 290 respondenten die deze vraag hebben beantwoord, was cultuur een onderdeel van het werk. Voor 79% van de respondenten waren culturele activiteiten een manier om te ontspannen. Iets meer dan een kwart van de respondenten nam deel aan culturele activiteiten voor hun artistieke ontwikkeling (25,9%). Eenzelfde aantal respondenten deed het om inspiratie op te doen (ook 25,5%). Meer dan de helft van het aantal respondenten (54,1%) noemde gezelligheid als reden. Daarmee waren ontspanning en gezelligheid de belangrijkste redenen voor deelname aan culturele activiteiten. Andere redenen die genoemd werden, waren een bijdrage leveren aan de stad, andere mensen plezier bezorgen, en het leren van nieuwe vaardigheden. De wensen om (helpen) te ontwikkelen en kennis te verspreiden werden ook genoemd:

"Verbeteren muzikantencultuur in het centrum" en "andere mensen helpen de textielkunst van de pop onder de knie te krijgen."

"Cultuur verlegt grenzen; zet aan tot nadenken; verwondering/verbeelding."

Bijna vier van de tien respondenten die deze vraag hebben beantwoord (N=385), waren lid van een sportvereniging of culturele vereniging (37,4%). Landelijk gezien was in 2020 ongeveer 73% van alle inwoners van 15 jaar en ouder lid van een of meer verenigingen (Schmeets et al., 2022). Iets minder respondenten beoefenden de activiteit als lid van een sportschool, fitnesscentrum/kunstcentrum/muziekschool etc. (33,2%). Bijna drie op de tien respondenten (28,3%) beoefenden de culturele of sportieve activiteit als lid van een groep, en ruim vier op de tien (41,8%) deed dat alleen. Een vergelijkbaar percentage (39,7%) deed deze activiteiten samen met vrienden of familie, en 5,2% nam online deel aan een sport of culturele activiteit. Het prettig te vinden om in verenigingsverband iets te doen, was voor 31,7% (N=385) van de respondenten een reden om de sportieve of culturele activiteiten samen te beoefenen. Een iets lager percentage (27,8%) vond het fijn om onderdeel uit te maken van een club of organisatie. Meer dan de helft van de respondenten (57,9%) vond het prettig om samen met anderen iets te ondernemen. 41,6% van de respondenten vond het prettig om zelf/alleen dingen te doen, 5,2% van de respondenten beoefende de activiteit zonder gezelschap omdat er geen aanbod (vereniging, sportclub etc.) in de omgeving was, en 6,8% kende niemand met wie zij konden sporten of culturele activiteiten konden beoefenen. Andere redenen om alleen te sporten, waren de kosten (*"Alle verenigingen kosten veel geld, zodoende"*), het gemak, de flexibiliteit (*"dat geeft de meeste flexibiliteit om het in je agenda verwerken"*) en persoonlijke omstandigheden, zoals gezondheid. Redenen om samen met anderen een sportieve of culturele activiteit te beoefenen, waren onder andere de sociale druk om te sporten (*"als er niemand is die zegt wat ik moet doen, dan doe ik het niet"*), een fijn aanbod, en het prettig vinden les te krijgen. De kosten die ermee gepaard gingen, hielden diverse mensen in Heerlen tegen om de activiteit van hun voorkeur te beoefenen.

Redenen om niet te sporten of een culturele activiteit uit te oefenen

De vraag waarom iemand niet sportte of culturele activiteiten beoefende, werd door 77 respondenten (18,3% van het totaal) beantwoord. 20,8% gaf aan geen tijd te hebben om te sporten. 37,7% had geen interesse. Bijna een kwart van de respondenten (24,7%) vond het te duur, en slechts 2,6% had geen vervoer. Uit eerdere onderzoeken is gebleken dat de financiële drempel mensen vaak belemmert om mee te kunnen doen aan sportieve of culturele activiteiten (van den Broek, 2020; van den Dool, 2019). Eén op de tien gaf aan dat er niets te doen was in de buurt, voor een kwart van de respondenten paste het niet in de agenda, 10,4% gaf aan niet te weten wat het sportaanbod was in de eigen omgeving, en 37,7% sportte niet vanwege gezondheidsredenen.

Tijdgebrek en gezondheidsredenen waren in 2015 landelijk gezien de meest voorkomende redenen om geen sport te beoefenen (van den Dool, 2015).

Waar het ging om culturele activiteiten, had 15,7% van de 127 respondenten die deze vraag beantwoordden, geen tijd voor de activiteiten. Eenzelfde percentage gaf aan dat er niets te doen was in de eigen omgeving. De helft (50,4%) had geen interesse. Voor bijna een kwart (23,6%) waren culturele activiteiten te duur, 7,9% gaf aan niet te weten wat het aanbod was in de eigen omgeving, 2,4% had geen vervoer, voor 16,5% pasten de culturele activiteiten niet in de agenda, en voor 10,2% liet de gezondheid het niet toe om een culturele activiteit uit te oefenen.

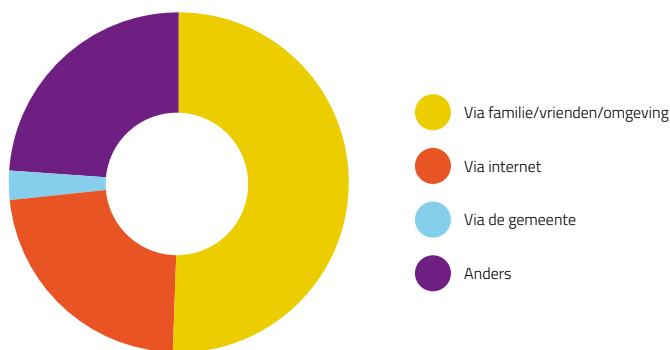
Eerder onderzoek liet zien dat met name de geldstromen de toegankelijkheid (financieel, fysiek en diversiteit) van culturele activiteiten belemmeren. Cultuurorganisaties hebben al jaren te maken met verminderde subsidies hetgeen maakt dat zij hun activiteiten niet altijd voor een breed publiek toegankelijk kunnen maken (van Dijk et al., 2017).

Waar beoefent men sport?

Op de vraag waar iemand sportte, kwam een antwoord van 341 respondenten (81%). Slechts 2,1% sportte buiten op aangewezen plekken – op het speelplein, basketbalveld, skatepark etc. De helft van de respondenten (55,4%) sportte buiten in de natuur (bos, wandelpaden, etc.), en 17,3% van de respondenten buiten in de openbare ruimte (plein, stoep, in de binnenstad). Een iets lager percentage (12,9%) sportte in een sportaccommodatie buiten. Landelijk gezien sportte in 2022 ongeveer 32% van de wekelijkse sporters buiten (Sport en Bewegen in Cijfers, 2022). Binnenaccommodaties waren veruit de meest gebruikte plekken om te sporten (56,9% van de respondenten). Dit was meer dan het landelijk gemiddelde van 36% (Sport en Bewegen in Cijfers, 2022). Bijna een kwart (22,9%) van de respondenten sportte thuis.

Waar doe je culturele en kunstzinnige activiteiten?

73,5% van de respondenten (N=290) beantwoordde de vraag naar de plek van de culturele en kunstzinnige activiteiten. 22,4% van de respondenten beoefende deze buiten in de openbare ruimte (plein, stoep, in de binnenstad), een vergelijkbaar percentage (24,8%) in een repetitielokaal, en drie op de tien (33,1%) in een kunstinstelling. Het merendeel van de respondenten (43,1%) beoefende de culturele en kunstzinnige activiteiten thuis.

Afbeelding 7: Weergave van de plekken waar culturele- en kunstzinnige activiteiten beoefend worden.

Het merendeel van de respondenten (50,8%) was via familie/vrienden/omgeving in aanraking gekomen met de activiteit. 22,7% las erover op het internet, en slechts 2,7% kwam via de gemeente in aanraking met de activiteit. De overige respondenten (23,8%) gaven aan op een andere manier hun weg naar de activiteit te hebben gevonden. Een aantal hiervan beoefende de activiteit al heel lang (*"Al meer dan 45 jaar"*), of de respondenten wisten niet meer hoe ze waren geïnformeerd over de activiteit (*"geen idee"*; *"Ik heb altijd gesport"*); anderen hadden het zelf geïnitieerd (*"ben zelf gaan wandelen. Doe ik elke dag"*; *"zelf gezocht"*). Ook diverse media, zoals de krant, werden genoemd als informatiebron. En *"gewoon mee begonnen"* werd ook een aantal keren genoemd. De fysiotherapeut, huisarts en de hond stimuleerden ook tot sporten c.q. bewegen. Verschillende respondenten vonden de vraag lastig te beantwoorden, onder andere omdat ze meerdere activiteiten beoefenden (*"Ik neem deel aan in totaal zes verschillende sporten en culturele bezigheden! Zo is deze vraag onbeantwoordbaar"*).

Tevredenheid

Gemiddeld waren de 370 respondenten die de enquête hebben ingevuld, tevreden over de sport- en/of cultuuractiviteiten waaraan ze deelnamen. Op een schaal van 1 tot 10 scoorde hun tevredenheid gemiddeld een 7,9, waarbij het cijfer 8 het vaakst werd gegeven. Slechts 7,3% gaf een onvoldoende. Respondenten vonden ook dat ze makkelijk mee konden doen met een sport- en/of cultuuractiviteit. Gemiddeld gaven respondenten hiervoor een 7,6, en wederom werd het cijfer 8 het vaakst gegeven. 13,3% van de respondenten gaf hier een onvoldoende. Over de mate van aansluiting van het aanbod van sport- en cultuuractiviteiten op hun leefwereld waren ze iets minder tevreden: 15,1% gaf een onvoldoende. Toch waren respondenten nog steeds tevreden met een gemiddelde van 7,3.

Suggesties ter verbetering waren onder andere het verbeteren van de communicatie over het aanbod: *"men moet zelf via internet alles uitzoeken, wat soms heel ingewikkeld is"*. Er werd diverse malen aangegeven dat het hebben van één platform voor alle activiteiten de vindbaarheid zou verhogen. Ook gaven veel respondenten het advies om meer goedkope/gratis sportactiviteiten en faciliteiten te bieden (*"betaalbaar houden"*; *"betaalbaar maken"*). Verder werd het verbeteren van accommodaties en faciliteiten en hun toegankelijkheid genoemd, met daarbij het advies om het aanbod af te stemmen op specifieke doelgroepen. Er werd vooral geadviseerd activiteiten aan te bieden aan jongeren, en hun ouders te stimuleren om hun kind deel te laten nemen. Ook via scholen zou deelname aan sportieve en culturele activiteiten gestimuleerd kunnen worden. Andere doelgroepen, zoals allochtonen en ouderen, werden ook genoemd. Zwemmen, zwembad en een zwembad met faciliteiten werden diverse keren geopperd (*"Een zwembad met glijbaan in Heerlen zou geweldig zijn!"*), evenals het verbeteren van de fietspaden en fietsroutes. Tot slot gaf ook een aantal respondenten aan geen verbetermogelijkheden te zien en tevreden te zijn met het huidige aanbod. De mate van die tevredenheid werd door 6 op de 10 respondenten positief gescoord. Het gemiddelde cijfer was een 6,6, waarbij het cijfer 7 het vaakst werd gegeven.

Actiever worden

Op de vraag wat ze zelf zouden willen doen of organiseren als het aanbod of de vorm van sportactiviteiten niet bij hen paste, bleken de respondenten niet snel geneigd om zelf initiatieven te nemen. Als ze al wat wilden doen in de zin van sport en beweging, dan ging het om wandelen. Op de vraag wat hen zou bewegen om wél te gaan sporten, kwamen antwoorden als *"als ik gezond was"*; *"die tijd ligt ver achter mij"*. Wel werd gesteld dat het goedkoper maken van sportactiviteiten zou kunnen helpen om wel te gaan sporten. Verschillende respondenten gaven echter aan niet te weten hoe zij actiever zouden kunnen worden, maar ze hadden er ook geen behoefte aan.

Uit de antwoorden op dezelfde vragen maar dan met betrekking tot culturele activiteiten, bleken de meeste respondenten niet geneigd om zelf aanbod te organiseren, of men voelde zich er te oud voor (*"aangezien ik een respectabele leeftijd heb bereikt van bijna 90 jaar, val ik m.i. buiten deze doelgroep"*). Dansen, zingen en muziek maken, of creatieve bezigheden organiseren voor anderen wilde een aantal respondenten wel doen. Wederom zou het goedkoper maken van activiteiten helpen om er wel heen te gaan, en meer vrije tijd zou ook positief werken. Met name de financiële drempel werd al genoemd in eerdere onderzoeken (van den Broek, 2020). Verder waren er respondenten die aangaven andere interesses te hebben.

5. Conclusie

Het ontbreken van financiële middelen om deel te nemen aan het sport- en cultuuraanbod lijkt in de gemeente Heerlen een groter probleem te zijn dan in de gemeenten Sittard-Geleen en Maastricht. Het houdt respondenten zelfs tegen om een activiteit van hun voorkeur te beoefenen. Opvallend in de resultaten is dat ruim 30% van de respondenten aangaf nooit aan een culturele activiteit deel te nemen. Dit percentage is vele malen hoger dan in de gemeenten Sittard-Geleen (13,4%) en Maastricht (19,3%).

In het algemeen waren respondenten tevreden over het sport- en cultuuraanbod. De sport- en cultuuractiviteiten kreeg een gemiddeld cijfer van 7,9. Slechts 7,3% van de respondenten gaf het aanbod een onvoldoende. Ook over de toegankelijkheid waren de inwoners redelijk tevreden (*hoe makkelijk kun je meedoen aan het aanbod?*): de gemiddelde score was een 7,6, met een onvoldoende van 13,3% van de respondenten. Waar het ging om de aansluiting van de activiteiten bij de leefwereld van inwoners, was de score iets lager; ongeveer 15,1% gaf deze een onvoldoende. Toch was de score op dit onderwerp nog een 7,3. Als verbetermogelijkheden werden met name het verbeteren van de omgeving en het wandel-, fiets- en zwemaanbod genoemd. Ook het organiseren van meer financieel toegankelijke culturele activiteiten in de eigen buurt werd geopperd. Net als in de andere twee gemeenten vonden de respondenten in de gemeente Heerlen dat er kansen tot verbetering lagen in de communicatie over het aanbod en de vindbaarheid ervan.

Wanneer een vergelijking wordt gemaakt met de gemeenten Maastricht en Sittard-Geleen, dan ligt de sportbeoefening in alle drie de gemeenten op basis van de respons hoger dan het landelijk gemiddelde. Ook liggen ze qua percentage dicht bij elkaar (70-80%). Qua cultuurparticipatie scoort de gemeente Heerlen het hoogste op inwoners die *nooit* een cultuuractiviteit beoefenen/bezoeken (30,5%), gevolgd door Maastricht (19,3%) en Sittard-Geleen (13,4%). Wel dient opgemerkt te worden dat in alle drie de gemeenten de jongeren ondervertegenwoordigd waren in de respons op het onderzoek. De groep hogeropgeleiden was juist oververtegenwoordigd. Van hogeropgeleiden is bekend dat zij meer aan sport- en cultuurbeoefening doen. Verder was de totale responspopulatie per gemeente verschillend, waardoor er geen volledige vergelijking kon worden gemaakt (Heerlen: 421; Sittard-Geleen: 528; Maastricht: 144).

Met betrekking tot de tevredenheid over het sport- en cultuuraanbod scoren alle drie de gemeenten ruim voldoende op de beoefening (Heerlen: 7,9; Sittard-Geleen: 7,9; Maastricht: 7,9), de toegankelijkheid (Heerlen: 7,6; Sittard-Geleen: 7,6; Maastricht: 7,2), het aanbod en de aansluiting op de leefwereld (Heerlen: 7,3; Sittard-Geleen: 6,9; Maastricht: 6,7).

Gemeente Sittard-Geleen scoort over het algemeen de minste onvoldoendes waar het gaat om het aanbod (m.b.t. beoefening: 3,5%; m.b.t. toegankelijkheid: 4,3%; m.b.t. aansluiting bij leefwereld: 7,4%). Dit zijn er aanmerkelijk minder dan het aantal onvoldoendes die de gemeenten Maastricht en Heerlen op die drie thema's scoren (m.b.t. beoefening: resp. 6,6% en 7,3%; m.b.t. toegankelijkheid: resp. 20,9% en 13,3%; m.b.t. aansluiting bij leefwereld: resp. 27,4% en 15,1%).

Op basis van de resultaten van dit onderzoek kunnen de volgende aanbevelingen gedaan worden.

6. Aanbevelingen

1. Zet in op een bredere zichtbaarheid van alle activiteiten door een verbeterde informatievoorziening.

Inwoners gaven aan dat het niet altijd even duidelijk is waar en op welk moment een bepaalde activiteit plaatsvindt. Met name als het gaat om de zelfredzaamheid van inwoners, kan het bijhouden van een sociale kaart op wijkniveau bijdragen aan de zelfredzaamheid van inwoners. Daarnaast kan het ook helpen om dit soort voorliggende activiteiten inzichtelijk te maken voor professionals in het sociaal-maatschappelijk domein en tevens kan het de samenwerking in het maatschappelijk middenveld bevorderen (Zorg voor Beter, z.d.).

Hierbij is het van belang om te onderzoeken met welke vorm van publiciteit inwoners het beste worden bereikt.

Een betere informatievoorziening betekent overigens niet automatisch dat meer activiteiten worden georganiseerd of dat er meer inwoners actief gaan deelnemen aan activiteiten. Daarnaast is het de vraag wie hiervoor dan verantwoordelijk is. Dit zouden de aanbieders van de activiteiten kunnen zijn, maar ook de burgers zelf, of die gemeente die het aanbod (mede) financiert.

2. Zet in op een hogere mate van cultuurparticipatie door een betere financiële toegankelijkheid van het cultuuraanbod en meer samenwerking met het sociaal domein.

In de gemeente Heerlen gaf 30% van de respondenten aan nooit aan een culturele activiteit mee te doen. Daarnaast werd gesteld dat men eerder gebruik zou maken van het culturele aanbod, als het goedkoper zou zijn. Het is dus mogelijk dat wanneer het cultureel aanbod een lagere financiële drempel zou hebben, hiermee de cultuurparticipatie stijgt.

Uit eerdere onderzoeken kwam al naar voren dat landelijk gezien de financiële toegankelijkheid van de culturele sector invloed heeft op de mate van cultuurparticipatie (van den Broek, 2020). Ook is bekend dat het gemiddeld besteedbaar inkomen in de gemeente Heerlen lager ligt dan het landelijk gemiddelde en dat het percentage gezinnen dat in armoede leeft, hoger ligt dan het landelijk gemiddelde (Parkstad in Cijfers, 2021).

Wat ook kan bijdragen aan het vergroten van de cultuurparticipatie is de samenwerking van de cultuursector met het sociaal domein. Het sociaal domein heeft goed zicht op de drempels die inwoners ervaren waar het gaat om hun deelname, en in de samenwerking kunnen laagdrempelige initiatieven ontstaan (Kunstloc Brabant, z.d.). Lokale voorbeelden waarbij de culturele sector al nauw samenwerkt met het sociaal domein, zijn Outpoet, het project Nieuwe Helden en het eerdere project Buurtbattles. Daarmee wordt aantoonbaar een brede doelgroep jongeren en jongvolwassenen aangesproken (persoonlijke communicatie, januari 2023). Daarnaast kan het sociaal domein ook adviseren over bijvoorbeeld regelingen voor minima, die cultuur- en sportparticipatie mogelijk maken.

3. Voer een specifiek behoefteonderzoek onder lageropgeleiden uit.

Omdat jongeren en lageropgeleiden ondervertegenwoordigd waren in dit onderzoek, zou het waardevol zijn om een vervolgonderzoek uit te voeren onder specifiek die twee doelgroepen. Onder jongeren is al eerder door het NEIMED een onderzoek uitgevoerd (VO-scholen). Het zou daarom waardevol zijn om juist onder lageropgeleiden een apart onderzoek uit te voeren. Van hogeropgeleiden is al bekend dat zij meer aan sport- en cultuurbeoefening doen (van den Dool, 2019; van den Broek, 2020).

Lageropgeleide inwoners zullen wellicht andere behoeften hebben op het gebied van sport en cultuur. Sport en cultuur zijn namelijk niet alleen een doel, maar ook middelen die bijdragen aan de gezondheid, kwaliteit van leven, identiteitsvorming, sociale cohesie, eenzaamheid en zelfbeeld (Alles over Sport, 2021; Marlet & Poort, 2011). Wellicht kan dit onderzoek in de praktijk gekoppeld worden aan de aanpak Heerlen-Noord. Een nauwere samenwerking met het eerdergenoemde sociaal domein, zou helpend kunnen zijn. Daarbij is het van belang dat het sociaal domein en Sport & Cultuur samen concreet maken wat zij willen bereiken, en wie welke rol hier in neemt/heeft.

Literatuurlijst

Alles over Sport. (2021). *Effecten van sporten en bewegen in het Human Capital Model*. Geraadpleegd op 17 april 2023 op <https://www.allesoversport.nl/thema/beleid/effecten-van-sporten-en-bewegen-in-het-human-capital-model/>

Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., de Goede, M., Peters, V., & van der Velden, T. (2013). *Basisboek kwalitatief onderzoek*. Noordhoff Uitgevers, Groningen/Houten.

Boonstra, N., & Hermens, N. (2011). *De maatschappelijke waarde van sport: Een literatuurreview naar de inverdieneffecten van sport*. Geraadpleegd op 18 maart 2023 op https://kics.sport.vlaanderen/Sport-management/Gedeelde%20%20documenten/110901_De_maatschappelijke_waarde_van_sport.pdf

Centraal Bureau voor de Statistiek. (2022). *Bevolking 15 tot 75 jaar; opleidingsniveau, wijken en buurten, 2021*. Geraadpleegd op 21 april 2022 op <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/85372NED/table?ts=1681753096793>

Elkhuizen, S., Gielen, P., van den Hoogen, Q., Lijster, T., & Otte, H. (2014). *De waarde van cultuur*. Rijksuniversiteit Groningen.

Gemeente Heerlen. (2018). *Kerncijfers Heerlen 2018*. Geraadpleegd op 18 maart 2023 op <https://www.heerlen.nl/gemeente-heerlen/kerncijfers-heerlen-2018.pdf>

Goedhart, M., & Draaijers, A. (2023). *Cultuur en participatie*. Geraadpleegd op 2 april 2023 op <https://www.cultuurmonitor.nl/thema/cultuur-en-participatie/>

Heel Heerlen Beweegt. (2023). *Wat doen wij?* Geraadpleegd op 18 maart 2023 op <https://www.heel-heerlenbeweegt.nl/wat-doen-wij/>

Heerlen Mijn Stad. (z.d.). *Cultuur*. Geraadpleegd op 18 maart 2023 op <https://heerlenmijnstad.nl/cultuur>

Kunstloc Brabant. (z.d.). *Cultuurparticipatie: doen wat werkt*. Geraadpleegd op 23 april 2023 op <https://www.kunstlocbrabant.nl/nieuws/cultuurparticipatie-doen-wat-werkt-20747>

Marlet, G., & Poort, J. (2011). *De waarde van cultuur in cijfers*. Geraadpleegd op 17 april 2023 op https://pure.uva.nl/ws/files/1128278/123312_De_waarde_van_cultuur_in_cijfers_.pdf

Neele, A., Zernitz, Z. (2021). *Monitor Amateurkunst 2021: kunstzinnig en creatief in de vrije tijd*. Geraadpleegd op 31 maart 2023 op <https://www.lkca.nl/publicatie/monitor-amateurkunst-2021/>

NOC*NSF (2022). *Zo Sport Nederland: belangrijke trends en ontwikkelingen in sportdeelname 2021*. Geraadpleegd op 15 februari 2023 op <https://www.nji.nl/nieuws/jongeren-sporten-steeds-minder>

Parkstad in Cijfers. (2021). *Inkomen van huishoudens*. Geraadpleegd op 18 maart 2023 op <https://parkstad.incijfers.nl/dashboard/inkomen>

Provincie Limburg. (2022). Beleidskader Sport Provincie Limburg 2020-2023. *Limburg, Sport!* Geraadpleegd op 26 maart 2023 op <https://www.limburg.nl/onderwerpen/sport/sportbeleid/>

RIVM. (2021). *Gezondheid per buurt, wijk en gemeente*. Geraadpleegd op 18 maart 2023 op <https://www.rivm.nl/media/smap/eenzaamheid.html?gemeente=Heerlen>

Saunders, M.N., Saunders, M., Lewis, P. and Thornhill, A. (2011) *Research Methods for Business Students*. 5th Edition, Pearson Education, Essex.

Schmeets, H. Exel, J., ten Westenend, A., & Martens, D. (2022). *De Heitjes en het verenigingsleven in Heerlen*. Bekeken op 15 februari 2023 op <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/aanvullende-statistische-diensten/-2022/de-heitjes-en-het-verenigingsleven-in-heerlen?onepage=true>

Sport en Bewegen in Cijfers. (2022). *Sportdeelname wekelijks*. Geraadpleegd op 26 maart 2023 op <https://www.sportenbewegenincijfers.nl/kernindicatoren/sportdeelname-wekelijks>

Sport in Heerlen. (2019). *Sportakkoord Heerlen*. Geraadpleegd op 26 maart 2023 op <https://sportinheerlen.nl/sportakkoord/sportakkoord-heerlen>

Van den Broek, A. (2020). *Wat hebben mensen met cultuur?* Culturele betrokkenheid in de jaren 10. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

Van den Dool, R. (2019). *Motivatie volwassenen om te sporten en bewegen*. Mulier Instituut, Utrecht.

Van den Dool, R. (2015). *Belemmeringen voor de (potentiële) sporter*. Mulier Instituut.

Van Dijk, A., van den Eijnden, J., van Hout, F., Neele, A., Noijens, H., Roosenboom, W., Stellingwerf, N., Tal, M., Balian, Z., Bosch, M., & Nekkers, J. (2017). *Basis voor cultuurparticipatie*. Landelijk Kennisinstituut Cultuureducatie en Amateurkunst (LKCA).

Voorpostel, M., & Lippe, T. V. D. (2001). Jongeren en cultuur. Een verklaring voor verschillen in deelname aan elitaire en populaire cultuur. *Mens en Maatschappij*, 76(3), 202-220.

Zorg voor Beter. (z.d.). *Samenwerken in de wijk*. Geraadpleegd op 16 april 2023 van <https://www.zorgvoorbeter.nl/samenwerken-in-de-wijk/wijk-in-kaart-brengen>

